

Osmisměrka

Vážení a milí čtenáři,

po loňském úspěchu se zařazením křížovek Vám přinášíme další zábavnou úlohu. Pro ukrácení času v prostojích mezi jednotlivými akcemi si můžete vylustit tuto osmisměrku. Tajenku odevzdejte do naší „u záchodkové“ schránky. Vyrolovaný luštitel obdrží cennou výhru.

S	S	Š	L	A	V	I	T	S	E	F
C	E	O	R	K	R	M	J	P	C	I
P	L	L	S	Á	O	U	A	H	K	L
R	I	C	CH	T	M	R	Z	D	A	M
O	N	V	A	R	A	E	Y	R	D	E
G	G	S	O	B	O	T	K	A	E	C
R	V	P	O	L	O	M	Ě	K	R	I
A	I	L	A	K	F	V	Ý	R	D	N
M	S	A	B	S	O	B	O	E	N	L
Y	T	V	O	T	É	L	A	L	E	O
L	A	K	L	O	M	S	E	Š	S	S

BAR
DNES
FESTIVAL
FILM
FLO
CHROMÝ
IDEA
JAZYK
LES
LÉTO
LINGVISTA
PASÉ
PHDR
PIVO
PROGRAMY
REDAKCE
ROK
RUM
SLOVO
SOKOL
SOLNICE
SMOLKA
SPLAV
STATĚ
ŠLERKA
ŠOLC
ŠRÁMEK

sluice schleuse courant presa immissario sluis šluza zsi
sluss jaz ustava водослив sluice schleuse courant pre
immissario sluis šluza zsilip sluss jaz ustava водосливslui
schleuse courant presa immissario sluis šluza zsilip slu
jaz ustava водослив sluice schleuse courant presa immiss
rio sluis šluza zsilip sluss jaz ustava водослив sluice schle
se courant presa immissario sluis šluza zsilip slus j
ustava водослив sluice schleuse courant presa immissa
sluis šluza zsilip slus jaz ustava водослив sluice schle
u courant presa immissario sluis šluza zsilip slus jaz usta
водослив sluice schleuse courant presa immissario slui
šluza zsilip sluss jaz ustava водослив sluice schleuse coi
rant presa immissario sluis šluza zsilip sluss jaz usta

splav!

SOBOTECKÝ PRAVIDELNÝ LEHCE AVANTGARDNÍ VĚSTNÍK!

PONDĚLÍ 4. 7. 2005

č. 3

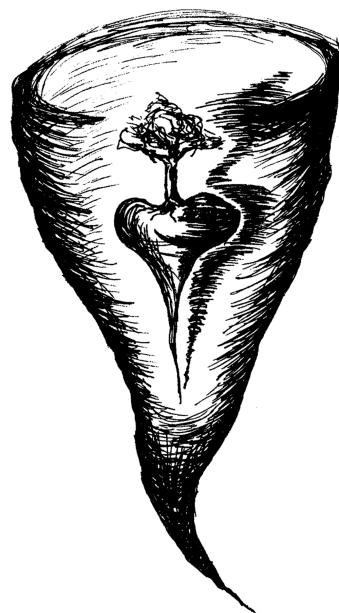

Srdce maelstromu

... Jako by to v sobě mělo zakleto jinou skutečnost, nějaký druhý svět.
Není tu hluku a opojení, píseň splavu a zvonů z věže padá do ticha,
nic není tak snivé jako toto a nic tak nevede ke kontemplaci. . .

(K. H. Mácha)

Vír festivalového dění se roztáčí čím dál rychleji. Každé ráno
pohlcuje další a další objekty – ty, které ze svých útrob vyvrhl me-
ziměstský autobus, nebo i ty, které na sobotecké náměstí zavítaly
náhodou. Pro všechny účastníky je pobyt zde inspirativní, příjemně
neklidný a plný různorodých zážitků.

Určitě se nechte festivalovým vírem strhnout, ale ne zcela pohl-
tit. Pamatujte, že v centru každého maelstromu existuje ono enig-
matické místo – srdce, kde se čas zastavuje a vše získává jinou,
zvláštní perspektivu. Srdce soboteckého maelstromu tak může být
také naplněno spočinutím v trávě u Parmiggianiho půlměsíce za
ranního svítání, na návrších s mateřídouškou, pampeliškami a šíp-
kovými keři v poledním slunci, v pšeničných polích lemovaných
vrubami na odpoledním obzoru i v nočním usínání. Nechť je tedy
vaše vnímání hluboké a intenzivní přesně tak, jak je k tomu toto
místo předurčeno.

Marie Kantůrková

JÍDELNÍČEK

Snídaně: Sýr, máslo, med, rohlík, ovocný čaj

Polévka: Uzená polévka s rýží

Oběd: Uzená krkovice, bramborová kaše, okurka

Večeře: Bavorské vdolečky se šlehačkou

PROGRAM

9:00 sál spořitelny

Rétorika – dříve i nyní

Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.

9:00 Šrámkův dům

Zahájení dětské dílny

11:00 sál spořitelny

Seminář k přednášce

13:00 – 15:00 malý sál sokolovny

Herna scrabblu

13:30 zahrada ŠD

Komunikace neslyšících

OS Setkání – soubor Tichá hudba

15:00 Šolcův statek

Vernisáž výstavy Kateřiny Krausové

17:00 Šrámkův dům

Ludvík Aškenázy: Piškot

Poslech rozhlasové hry, režie Josef Schwarz-Červinka

19:30 sál sokolovny

V hodině rysa

Divadlo Brno, režie Robin Kvapil

22:00 sál sokolovny

Sladkých šestnáct

filmová projekce

O rétorice

Chcete slyšet něco o rétorice? A proč ode mě, šéfredaktore? Vždyť já jsem ten nejméně povoláný z redakce. Zeptám se raději vás, jistě povolanějších: Co je to rétorika?

Slyším „řečnictví“, slyším „umění mluvit“, ba vidím i úšklebek: „Rétorika? Jen okecávání.“ A máte pravdu – vždyť co jiného než žvásty má na mysli politik x, když o politikovi y říká: „To byla zas ta jeho rétorika.“

Co? Že pro vás nejsou politici dostatečnou autoritou ve věci rétoriky? Poslechněte si tedy, co říká Platón o řečníku Protagorovi: „Umí velice působivě pomlouvat a pomluvy vyvracet, ať jde o co-

Pokud jste nestihli předchozí kola a chcete se zapojit do hry dodatečně, celý záznam rozehrané partie je volně k nahlédnutí v redakci.

Za redakci Ondřej Šmejkal

Sladkých šestnáct

Sladkých šestnáct – tak se jmenuje koprodukční snímek Velké Británie, USA a Německa z roku 2002. Snímek vypráví příběh mladého Liama, jehož matku mají pustit z vězení právě v den jeho šestnáctých narozenin. Liam nemá jiné přání než se zbavit nenáviděného otčima a žít se svou matkou ve společném domově. Jenže k tomu je třeba vydělat peníze a to jde prodejem levných cigaret špatně. Pomalu ale jistě se tak vydává na cestu, z níž není návratu. Na cestu, kterou před ním vyšlapali jeho rodiče i kamarádi. A přitom na začátku vypadalo vše tak slibně. . .

Britský režisér Ken Loach celý film pojal jako popis zrození jednoho z mladých dealerů drog. Divák je pomalu vtahován do spirály rozhodnutí, z nichž už to první určilo tragický konec, ke kterému vše neodvratně směřuje. Vidíme, jak hlavní hrdina porušuje jedno pravidlo za druhým a s každým porušením se proměňuje v ten typ člověka, jakým na začátku filmu opovrhoval. *Sladkých šestnáct* patří mezi filmy, ve kterých od určitého okamžiku může být všechno už jen špatně a divák si marně přeje, aby mohl hrdinovi poradit.

Avšak film má i svůj hlubší rozměr – vypráví totiž o potřebě přátelství a lásky. Tedy o vztahu k hodnotám, jimiž život mladého Liama příliš neoplývá. Prodej drog a láska k matce nejdou příliš dohromady, a když už jednou držíte v ruce nůž, pak prostě bodnete.

Po svém uvedení obdržel film *Sladkých šestnáct* celou řadu ocenění, mezi jinými cenu za nejlepší scénář na festivalu v Cannes (2002) a Evropskou filmovou cenu (2002). Doufejme, že se bude líbit i vám.

Velká Británie / Německo / Španělsko, 2002, 106 min.
pův. znění s českými titulky

P. S. Ode dneška se začátek promítání přesouvá na desátou hodinu večerní. Děkujeme za pochopení.

Josef Šlerka

SPLAV! – Sobotecký Pravidelný Lehce Avantgardní Věstník
Vychází v Sobotce během konání 49. ročníku festivalu Šrámkova Sobotka, od 2. 7. do 9. 7. 2005. Cena 10 Kč.

Vydává občanské sdružení SPLAV!, Milady Horákové 123, 160 00 Praha 6, IČO 26674122. Evidenční číslo MK ČR E 15812.

Redakce: Jan HON, Jan CHROMÝ, Jiří JANUŠKA, Judita KABZANOVÁ, Marie KANTŮRKOVÁ, František MARTÍNEK, Jana MELKOVÁ, Pavel PELC, Radek SCHICH, Radka ŠMAHELOVÁ, Ondřej ŠMEJKAL, Nelly VOSTRÁ

Vychází za přispění Studentského fondu FF UK a Královéhradeckého kraje.

existuje takový kroužek, který se tedy věnuje divadlu nó – to je to vážné, obřadné, řešící vážné situace –, ale zvou si soubory kjógeny pro mezihry na odlehčení, v souladu s tradicí. V samotném Japonku, kde existuje ta stará tradice a kjógen se dědí v jednotlivých rodinách z generace na generaci, se dneska už situace trochu mění a objevují se tam taky kroužky kjógeny, jako u nás chodí děti třeba do baletu. Ale to je spíš příležitost, jak si to vyzkoušet, a třeba my jsme podle mě na vyšší úrovni než některé z těchhle skupin. Na profesní bázi se kjógen předává z otce na syna, začíná se tak ve třech, čtyřech letech a jde o orální tradici – dnes tedy už jsou ty hry zaznamenané a existují i nahrávky, ale až do začátku 20. století se kjógeny udržovaly jenom ústním podáním, nejen texty, ale i pohyby a intonace. Takže podoba té hry je zakonzervovaná třeba tři sta, čtyři sta let.

Ta intonace byla dost nezvyklá – nepřenášíte si to i do normální komunikace?

Já pracuju v rádiu, takže to by asi nešlo, ale chci říct, že ačkoli na něco takového nejsme moc zvyklí, evropská tradice to taky zná, a to z loutkového divadla. Navíc ty naše projevy, i když se drží tradice, nejsou všechny úplně stejné. Teď jsem byl na kjógeny v Paříži, viděl jsem totéž představení dva dny po sobě a i v tom byl rozdíl. To nacvičené, zažité, se spojí s aktuální inspirací, atmosférou. . . Když se publikum v některém místě baví, tak se dá ten fórek třeba trochu natáhnout. Nebo je možné obměnit obsazení.

Umíte všichni všechny role?

To by bylo ideální, zatím tomu tak není, ale každý umíme víc než jednu roli.

A stalo se vám někdy, že jste hráli pro publikum, které vůbec nevědělo, co čekat, nebo se kterým jste si zkrátka neporozuměli?

Každé publikum je jiné, občas se nám stává, že některé věci jsou obtížněji srozumitelné nebo že se nezdaří tak vtipné, jak bychom očekávali, ale tady bylo znát hodně chytré publikum, zvyklé vnímat ty literární roviny.

Za rozhovor děkuji

Jana Melková a Nelly Vostrá

Scrabble

Druhý herní den přinesl hráčům šanci na zajímavý tah za 28 bodů:

ZMĚKLÉ vodorovně z L7

Tento tah zahrálo celkem šest hráček (pánové se nechali zahanbit). Tah MÁVL svíse z L8 nebylo možné uznat, protože „mě“ je 2., resp. 4. pád osobního zájmena a u podstatných a přídavných jmen, zájmen a číslovek je povolen pouze tvar 1. pádu (samozřejmě v jednotném i množném čísle).

Další tah redakce:

MORY svíse z L8

Vaše písmena pro pondělí:

Á

E

E

M

U

Ú

V

koli.“ Pravda se tu ztrácí, jde o to, *přesvědčit*, ne *vědět*. A i když řečník přece jen ví, snaží se zase svým řečnickým řemeslem *přesvědčit*, že ví víc, než ví, a to prostým přebarvováním stále stejně chudé slovní vaty. I to odhalil Platón, a přímo u velkého řečníka Lysia: „Připadalo mi to tak, jako by dvakrát i třikrát říkal totéž, protože pro delší řeč o stejném námětu mu chybělo materiálu, nebo snad mu na takové věci vůbec nezáleželo. Připadal mi, jako by se mladicky vychloubal tím, že ukazuje, co umí, když řekne totéž jednou tak a podruhé jinak a pokaždé dobře.“ Neukázal tu snad Platón s konečnou platností planost rétoriky? Její žvanivost? Její chvástavou samolibost? Její lživost? A jestli vás snad nepřesvědčil Platón, máte jistě každý ve svém okolí dostatek festivalových plátků a přehršel kecálek, kteří mnoho namluví, málo řeknou, a ještě vás navedou k věcem, které se vám bytostně přičí. Pak vám už žádných důkazů ani není třeba.

A přece – čím to, že se z rétoriky stal už v antice přední znak vzdělanosti? Čím to, že po celý středověk byla právě rétorika jedním z pilířů vzdělání, v jeho vrcholné fázi dokonce institucionalizována jako jedno ze sedmi svobodných umění? Proč se k rétorice vracíme i dnes, dokonce na tak progresivním festivalu, jako je Šrámkova Sobotka? A proč může Jiří Kraus psát o „neměnné, staletími ustálené podobě a uspořádání učebnic rétoriky“?

Odpověď hledáme opět v antice, u Platónova žáka Aristotela. Ač jeho dílo věnované rétorice skutečně docenila až vrcholná scholastika 13. století, byl to právě on, kdo rétorický systém dovršil a kdo nám ukazuje i jeho platnost pro dnešek. Rétorika se tu nepojímá jako vědní disciplína – nemá přece svou materii –, ale jako prostředek, jako technika argumentace. Toto umění není univerzální ani pevně dané, naopak spočívá v nalezení vhodného výrazu k danému tématu, v dané situaci a před daným publikem.

Raději si všimněme ještě jedné souvislosti, totiž mezi rétorikou a literaturou. Jiří Kraus na ni správně upozorňuje, když si všímá provázanosti Aristotelovy *Rétoriky* a *Poetiky*. U Heinricha Lausberga tuto provázanost nacházíme přímo v titulu jeho zásadního příspěvku k rétorice, který nazval *Handbuch der literarischen Rhetorik (Příručka literární rétoriky)*. Při listování touto knihou zjišťujeme, že vlastně všechny ty apostrofy, klimaxy, paronomázie či apoziopse, které se nám naši češtináři marně snažili vštípit, pocházejí z klasické rétoriky. A když Platón plísnil Lysia za to, že se vychloubá, „co umí, když řekne totéž jednou tak a podruhé jinak a pokaždé dobře“, nevyjadřuje tu koneckonců jen jinými slovy Šklovského *ozvláštňení*, tady jeden ze základních prostředků uměleckého účinku?

Rétorika je zkrátka nástroj, kterým se dá mnoho pokazit, když s ním neumíme zacházet, a který se dá nepěkně zneužít, když se s ním naopak zacházet umí. Proto však ještě není nutné, ba není slušné jej vinit, stejně jako neobviňujeme. . . ale ne, z toho by byl jen trapný locus communis.

Doporučená četba k rétorice:

Aristoteles: *Rétorika. Poetika*, Praha: Rejzek, 1999.

Karel Berka: *Aristotelovo pojetí dialektiky*, in: Aristoteles: *Topiky*, Praha: Academia, 1975.

Ivana Havlová, Albína Měchurová, Šárka Štembergová: *Kapitoly z rétoriky. Pracovní texty pro budoucí učitele*, Praha: Karolinum, 1991.

Jaroslav Kohout: *Rétorika. Umění mluvit a jednat s lidmi*, Praha: Magnet Press, 2002.

Jiří Kraus: *Rétorika a řečová kultura*, Praha: Karolinum, 2004.

Jiří Kraus: *Rétorika v dějinách jazykové komunikace*, Praha: Academia, 1981.

Jiří Kraus: *Rétorika v evropské kultuře*, Praha: Academia, 1998.

Heinrich Lausberg: *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München: Max Hueber Verlag, 1990.

Heinrich Lausberg: *Elemente der literarischen Rhetorik*, München: Max Hueber Verlag, 1971.

Platón: *Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2000.

Platón: *Gorgias*, Praha: OIKOYMENH, 2000.

Marcus Fabius Quintilianus: *Základy rétoriky*, Praha: Odeon, 1985.

Jan Hon

Rétorika je umění myslet

Rozhovor s profesorem Jiřím Krausem

Pane profesore, pojem „rétorika“ se v české lingvistice objevil poměrně nedávno, zhruba před patnácti lety. Dříve se s ním asi příliš neoperovalo. Čím je to podle vás způsobeno?

Nejde jen o lingvistiku. Slovo rétorika má dnes mnoho významů. Jednak pozitivních – hovoří se o tom, že v rétorice bychom se měli všichni cvičit a podobně. Ale vedle toho je rétorika vnímána také jako něco negativního. Jako umění klamu, šalby, přemluvení. Tyto dva významy rétoriky ovlivňují její významy věcné. Moje první pochopení rétoriky pak nebylo „rétorika jako umění řečnické“, ale spíše jako komplexní pohled na jazykovou komunikaci. Situace, v níž rétorika vznikla, totiž tyto dvě polohy rétoriky neoddělovala. Šlo o to, jak sdělit věci věcně správně a kultivovaně. Rétorika jde tedy ruku v ruce se stylistikou a já bych ji od lingvistiky tím pádem neodděloval.

Čili rétorika jako kultura řeči?

Jako kultura řeči a jako kultura myšlení. Řeč je spojena s kulturou argumentace – tedy jak správně a přesvědčivě sdělovat a jak kultivovaně a logicky myslet.

Pojem rétorika se někdy užívá poměrně vágně, podobně jako pojem diskurz. Říká se s oblibou například: to je typická rétorika Václava Klause. Jak hledíte na tento způsob užití?

Je v tom skrytý hodnotící význam. Když se mluví o rétorice nějakého politika, je to tak trochu chápáno jako typická falešná, klamná, zkreslující argumentace a zkreslující projev. Tady vidíme, že se význam slova „rétorika“ skutečně vzdálil tomu původnímu, tj. že jde o řečnické umění. Tento druhý význam vznikl v době, kdy lidé příliš nečetli, a rétorika proto charakterizovala kulturu mluvenou. Velice brzy do rétoriky zasáhl ten psaný diskurz – s nástupem křesťanství, s nástupem písma, s nástupem knihtisku se objevila rétorika písemných projevů a diplomatických a administrativních dokumentů.

Čili rétorika pak už šla ruku v ruce se stylistikou.

Ano, ale zatímco se stylistika zabývá spíše výsledky toho stylizačního procesu, rétorika ten proces sleduje řečnické jako generování projevu v lidském mozku. To znamená, že nejprve přichází invence, tj. nejdřív si musím vymyslet to, co chci říct, potom dispozice – musím to nějak uspořádat, potom stylizace – musím to nějak jazykově obléknout, potom (a to se bohužel zapomíná) je to memorování –

herecké techniky, který učil Hubert Krejčí. Postupně tam lidi přestávali chodit a já jsem patřil k těm, kteří zůstali, a začalo mě to zajímat. Hubert vypadá trochu jako houmlesák, ale je to velký znalec jak evropské grotesky, tak i těchhle východních tradic. A vlastně díky němu se to všechno propojilo. Tomáš Pavčík studuje divadelní vědu, Martin Pšenička taky, ten už je doktorand a věnuje se hlavně současnému kanadskému dramatu. A všichni tři kluci chodili do studia Dům, to je ateliér při Divadle Husa na provázku, který vede Eva Tálská a scházejí se tam lidi, které oslovují tyhle scéničtější formy.

Vy asi hrajete hlavně proto, že vás to baví – nebo se tím dá uživit?

No tak to ne... i když asi by se dalo, na druhou stranu sami Japonci to mají dost těžké. Ale my se s tím uživit nepokoušíme, ani se moc nezviditelňujeme. Teď už hrajeme jednou dvakrát měsíčně, dřív to bylo třeba jednou za čtvrt roku. Zkoušíme tedy každý týden, abychom se udrželi v kondici, ale na pořádné Japonsko je to samozřejmě málo. Z tohoto pohledu jsou velice cenné ty dvě dílny se Šigejamou Šinem, v roce 2000 a vloni, protože při nich člověk získá autentické povědomí.

Japonské texty vám překládá Hubert Krejčí?

Část z nich. Hubert překládal druhý z kousků, které jste viděli, ten asi nejvíc legrační, a zbytek dělal Ondřej Hýbl, který žije už několik let v Kjótu a který sice není literát, ale právě japonská rodina Šigejama, kde se kjógen dědí po řadu generací, si ho pustila hodně dovnitř, což není příliš obvyklé, takže měl možnost se s tou tradicí poměrně dobře seznámit. Já nevím, do jaké míry jste to tak vnímali, ale i když to tak na první pohled třeba nevypadá, jsou to opravdu literární texty. Japonci ten humor vidí především v textu a samo slovo *kjógen* znamená „vyšperkovaná bláznivá slova“.

Jak jste získali kostýmy?

Různě, jsou to vesměs dary a většinou originály, některé docela cenné – náš nejvzácnější kousek je starý asi 150 let. Obvykle se moc neperou – tyhle kalhoty, hatama, se neperou nikdy a nemusí se ani žehlit; mají na sobě složité sklady, a když se správně složí, samy se vyrovnají. Součástí kostýmu jsou klasické japonské ponožky s rozšířeným palcem a zesíleným chodidlem. Úplně vespod je takový vaťák, aby člověk vypadal mohutněji, takže v tom kostýmu je dost horko. My pod hatamou nosíme i tohle, Jägerhose, ne kvůli zimě, ale naopak abychom se měli do čeho potit. Jsme dělníci umění v bílých vaťácích. Dlouho se do kostýmů navlékáme, tak tři čtvrtě hodiny, a skládáme je ještě déle.

A meč? Ten je pravý, nebo je to jenom rekvizita?

Je takový spíš suvenýrový. Je to meč, který by se asi dal použít, ale není nabroušený a máme ho zajištěný, aby nevypadl, takže je to spíš takový divadelní podvod.

Kolik kjógenů teď máte v repertoáru?

Viděli jste náš současný plný repertoár. Ty frašky nejsou dlouhé – ačkoli existují i kjógeny, které trvají třeba hodinu a půl –, ale přichystat jednu trvá klidně rok. Nejlépe to samozřejmě jde, když je dílna, ale z Brna do Kjóta je daleko...

Vedeme si kroniku, ale nepočítáme představení, takže ani nevím, kolikrát už jsme hráli; měli jsme i nějaká představení venku, teď naposled dokonce na svatbě.

Tradiční japonské divadlo není v Evropě příliš rozšířený žánr – máte představu, kolik souborů se mu mimo Japonsko věnuje?

Můžu říct, že jsme v současnosti – pokud víme – jediné nejaaponské těleso, které se tomu věnuje soustavně několik let. V Lipsku

Taky si to myslíme a děkujeme Vám za rozhovor.

LH: Jestli si tam ještě něco budete psát, tak tam přidejte, že jsem vyrostla v Jičíně, oni si to lidi rádi přečtou.

Michaela Otterová

Vylez na strom, Jamaguči!

Ten, kdo byl v neděli večer na představení „malého divadla kjó-genu“ Nagomi kjógenkai, rozhodně neprohloupil. Sledoval totiž představení, které na českých leckdy dost prohnílych prknech, která snad kdysi znamenala svět, nemá příliš obdob.

Vezměme to ale od samého začátku. Ještě před samotným představením vyslechli diváci poučnou a do velké hloubky jdoucí přednášku o „kjó-genu“ jakožto žánru. Dozvěděli se, že se jedná o středověké japonské frašky, které původně sloužily jako určitá mezihra, nebo ještě jinak, jako určitá forma oddechu pro diváka mezi jednotlivými scénami klasického dramatu. Z toho logicky vyplývá i forma těchto představení – jsou krátká, nenáročná, a hlavně komická.

Malé divadlo kjó-genu nám předvedlo hned tři kusy – *Jamaguči, zloděj tomelů, Kostra, její obal a mnich a Papouškování*. Co o nich říct? Obsahově se dotýkaly jednoho velice úzkého tématu, v prvním případě šlo o krádež v sadě, v druhém o nechápavého mnicha a v třetím o „papouškujícího“ sluhu. Na tématu však příliš nezáleželo, nejdůležitější byla právě forma.

Na první pohled patrná byla zejména naprostá teatrálnost, která z představení přímo čísel, a to jak teatrálnost pohybová, tak teatrálnost hlasová. Když se v recenzi v souvislosti s divadlem mluví o teatrálnosti, většinou to není právě v pozitivním slova smyslu, v tomto případě jde však o naprostou výjimku. Právě všemi couly „hrané“ pohyby a promluvy byly tím hlavním, co diváky zaujalo. A když se tato „hranost“ ještě znásobila dalšími prvky, jako byla například paralelní montáž v prvním kjó-genu, dívali jsme se najednou na něco, co jsme nikdy předtím neviděli, na něco svým způsobem geniálního.

Evropská divadelní tradice už prošla obdobími nebeskými i bahem veskrze pozemským, tendence k divadelní civilnosti jsou přežití. Proč nyní nezkusit hrát divadlo v nejhrubším slova smyslu „teatrálně“, třeba tak nalezneme nějaký lék proti hnilobě výše zmíněných prken. Ať žijí prstové ponožky, ať žije kjógen!

Jan Chromý

Jsmo dělníci umění v bílých vařácích

Po představení jsme pronikly do zákulisí a přihlížejíce složitému skládání kostýmů se vyptávaly Igora Dostálka, herce Malého divadla kjó-genu a doktoranda z brněnské JAMU, **jakou procházku dospělí mladí čeští herci k tradiční japonské frašce...**

Na tohle se lidi často ptají a já si vždycky uvědomím, že vlastně nevim. Dohromady jsme se dali před pěti lety právě kvůli téhle činnosti a přišli jsme k tomu každý trochu odjinud. Já jsem studoval činohru na JAMU a měl jsem jeden nepovinný předmět, východní

tedy to, že co si připravím, se musím naučit, a nejen to. V rétorice musím paměť trénovat, abych mohl reagovat na námitky protivníků. Rétorika není zdaleka jen umění monologu, ale také umění pohotového dialogu. A konečně přednes, zvuková stránka řeči – fonetika, tedy to, co se dnes s rétorikou velice často identifikuje.

Když pozorujete řečníky, máte tendenci hodnotit jejich projev i z hlediska teorie rétoriky?

Tomu se člověk neubrání. Mně ovšem například nevádí projev čtený, což nebývá chápáno jako „vhodné“. Naopak pro mě ta čtená příprava „zdůvěryhodňuje“ přístup řečníka. V poslední době jsem ovšem nejen já, ale my všichni měli možnost sledovat vývoj jazyka politiky. Před patnácti lety se v politice začali pohybovat lidé, kteří předtím působili v prostředí bytových seminářů nebo v prostředí pracoven různých akademických ústavů, a najednou se octli na veřejnosti a museli k ní promluvit. Tito lidé si velice brzy uvědomili, že my posluchači je hodnotíme nejen podle toho, co říkají, ale i jak to říkají, nakolik se dovedou osvobodit od klišé, od té staré „rétoriky“, a nakolik dovedou prezentovat svoji osobu důvěryhodným a řečnickým způsobem. Rétorika je totiž do určité míry napodobování ustálených vzorů, ale na druhé straně také uměním jisté originality. Říkám jisté originality, protože například politický diskurz přináší stále stejná témata a řečník se nemůže osvobodit od toho, co ve společnosti koluje. Ale musí k tomu autenticky prohlásit: Takhle to chápu já, takhle si to myslím já. A toto lidé hodnotí. A velice brzo to rozeznají.

Na druhou stranu nedošlo jen k onomu osvobození od staré, klišovité politické „rétoriky“, ale nepochybně i k vytváření nově...

Jistě. Řekněme, že tato oscilace mezi automatizací a aktualizací je vlastní jakémukoliv řečovému projevu, a dokonce i takovému výsostnému žánru, jakým je lyrika. I tam se opakuje jistě staré téma a jistý starý způsob vyjadřování. Skoro bych řekl, že postmoderna toto zdůrazňuje víc než dřív. Najednou vidíme variace na stará témata v literatuře, ve filmu a podobně. Něco se nám opakuje jakoby v novém podtextu starého tradičního rámce. Na druhou stranu – kdyby to bylo úplně automatizované, nikoho by to nezajímalo.

To se asi stávalo právě v těch sedmdesátých, osmdesátých letech, kdy se od politických projevů nedalo očekávat nic nového, a tak nic nového prostě nepřinášely...

Tam navíc tehdy fungovat aparát korekce, jaký si dnes nedovedeme představit. Než text dorazil skrz různé sekretariáty na místo určení, byl zcela upraven. Dnešní texty vznikají rychleji, sami si je musíme hbitě vytvářet. Nároky na náš řečový projev najednou prudce stoupají, protože už v tom není toto opakování, kontroly, ať už dobré nebo negativní.

Dřív to bylo vlastně snadné – výsledný projev byl uhlazen. Dnes dostanete otázku a musíte odpovědět ihned a navíc originálně. Nesmíte se opakovat, nesmíte opakovat klišé. A potom je tu ještě jedna věc ovlivňující jazykovou dravost – potřeba bránit se globalizaci. Ať už je to vliv angličtiny nebo jiných velkých jazyků. Jako jistá obrana proti těmto tendencím se tudíž znovu objevuje purismus, snaha o emancipaci, o obhájení vlastní identity. A to nejenom u nás, ale i u světových jazyků – Australané bojují za „svou“ angličtinu, odlišnou od té velké angličtiny, Francouzi mají jazykové zákony, celá Afrika se snaží o prosazení vlastních místních jazyků. On tam ten místní jazyk někdy pomáhá v rozvoji, ale na druhou stranu mnohým věcem může bránit. A tyto věci jazykové politiky jsou v současném světě dramaticky prožívány.

Nedávno vyšla Vaše kniha *Rétorika a řečová kultura*. Zde jste se soustředil zejména na současnou rétoriku. Co je na ní nejzajímavější?

V té knize jsem chtěl propojit právě to umění mluvit dobře a správně myslet. Proto jsem tam zařadil teorii argumentace, která je popelkou na našich školách počínaje středními a konče vysokými. Způsob argumentování je těsně vázán na způsob jazykového projevu. V té publikaci běží hlavně o dorozumívání a pochopení. Na první místo jsem proto zařadil rozbor textu. Jiné, v současnosti hojně vydávané rétoriky se většinou věnují přípravě textu a nikoliv té práci interpretační. Já si ale myslím, že to do rétoriky také patří. Osobně mě mrzí, že základy rétoriky se neučí tam, kde by měly především – na vysokých a odborných školách. Velmi špatná je třeba situace na právnických fakultách. Jakmile totiž přibude nějaký zákon, přibude zároveň možnost různocnění. Například otázka Evropské ústavy je podle mého problematická nikoli v tom, zda jsem četl nebo nečetl a souhlasím či nesouhlasím, ale v tom, že se bojím toho, že si ji někdo může vyložit ve svůj prospěch a v můj neprospěch. A to se týká nejen Evropské ústavy, to se týká celé společnosti. Společnost bez mnoha předpisů je podle mě dobrá společnost.

Vaše předcházející publikace *Rétorika v evropské kultuře* se věnovala historickému pohledu na rétoriku. Objevil jste během svého výzkumu něco překvapivého?

Zjistil jsem, že mnoho originálních myšlenek vzniká proto, že neznáme to staré. Často říkám kolegům, že to nebo ono už říkal například Quintilianus, Horatius, Augustin nebo třeba staré české gramatiky. Vývoj vědy, v našem případě lingvistiky, se zkrátka děje v paradigmatech a objevují se známá témata v nové kvalitě.

Za rozhovor děkuje

Alena Nováková

Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc. se věnuje převážně analýze současného mediálního diskurzu a rétorice. Na základě rozboru textů věnovaných rétorice vyzdvihuje její sepětí s filozofií, teologií, pedagogikou, jazykovědou i literární vědou. V letech 1994–2002 stál v čele Ústavu pro jazyk český AV ČR, nyní působí převážně na Fakultě sociálních věd UK. Mezi jeho nejvýznamnější publikace patří *Rétorika v dějinách jazykové komunikace* (1990), *Rétorika v evropské kultuře* (1998), *Písemnosti v našem životě* (spolu s Janou Hoffmanovou, 1996), *Rétorika a řečová kultura* (2004). Širší veřejnosti je znám také jako popularizátor jazykovědy v rámci televizních *Diktátů* a jako autor řady učebních textů.

Úvahy o jazyce a (stranou) uvedení do etymologie

Profesor Večerka to má jednoduché. Má za sebou řadu publikací, užívá si zasloužený odpočinek, bádá pro své potěšení a provokuje kolegy lingvistickými dotazy, které mu za bezesných nocí vrtají hlavou. V odborné diskuzi si může dovolit nebýt shovívavý, protože od nikoho nic nepotřebuje. Stojí za ním ohromná a uznávaná práce. Pokud kolegy chválí, jde o chválu zaslouženou, pokud je upozorňuje na slabiny v jejich hypotézách, činí tak bez rizika, že pod ním potrefená husa podřízne větve.

DD: Vycházíme zčásti z požadavků pořadatele. Někde chtějí duchovnější program. Samozřejmě není problém, aby se v kostele zazpívalo i něco světského. Tady jsme se drželi baroka a klasicismu, z další hudby tam toho moc nebylo. Ve světských prostorách jsou v tomto obsazení krásní impresionisté, ale sem se to nehodí. Jinak musíme dodržovat minutáž a potřebujeme tempové změny a různorodost, aby to nebylo jednotvárné.

Vy jste tedy natolik nevyhranění, že jste ochotní hrát vpodstatě cokoli od baroka až po dvacáté století. . .

LH: Třeba u herců se říká: to je komik. Má nálepku komika a tvoří jenom komické postavy, ale já si myslím, že muzikanti by ten záběr měli mít všichni. Ovšem teď je tendence k tzv. autentické interpretaci, tj. hraje se na staré nástroje, frázuje se jinak. Jsou specialisti třeba na rané baroko, kteří nechtějí dělat nic jiného. Pro nás je ale naprosto běžné, že máme záběr od nejstarší hudby až po tu současnou. Jsme k tomu vedeni a máme to rádi.

A máte i jiné, samostatné hudební projekty? Mohli byste každý říci něco sám za sebe?

DD: Já jsem začala právě s tou řečnou autentickou hudbou, protože moje úplně první začátky jsou spojeny se souborem dobových nástrojů Musica ad tabulam, se kterým jsem natočila cédéčko španělských židovských středověkých písniček. Jmenuje se *Písně sefarditů* a musím říci, že to je muzika podle mého gusta, písničky o lásce a nenávisti, je to taková moje doména a i publiku se to velice líbí. Takže soubor Musica ad tabulam je pro mě stěžejní, ale musím říct, že tohle naše trio se mi moc zalíbilo. Dělam samozřejmě taky s různými varhaníky, s Alešem Bártou, Danou Němečkovou, s Láďou Roubalem. Ale tohle se mi moc líbí už jen proto, že stojíme před lidmi, protože já třeba nejsem ani moc zkouškový člověk, ani člověk kúrový, nejsem „kúrovec“. Mám ráda publikum, mám ráda lidi, ráda se do nich dívám a ráda vidím jejich reakce.

JM: Já hraju osmnáct let kmenově v orchestru, takže pro mě je komořina něco úžasného. Kromě tria ještě hraju v duu – s kytarou i s harfou – a potom hraju v kvintetu, dokonce ve dvou, v Musice percinque a v Pražském dechovém kvintetu, a pak ještě i učím komořinu, mám žačky a společně máme takový flétnový kvintet, kvartet až kvintet. Slavný český skladatel a hlavně hudební teoretik žijící v Paříži Antonín Rejcha má spoustu krásné muziky pro flétnové soubory.

LH: Já bych taky řekla, že to, co mě baví nejvíc, je komorní hudba. Honza hraje v České filharmonii a já v Symfonickém orchestru Českého rozhlasu. Když člověk hraje v orchestru, je to poměrně málo tvůrčí, protože tam vždycky máte jen nějaký úsek, který hrajete v té které skladbě, jste vymezení tím kouskem, co vám skladatel předepsal, a taky dirigent má určitý požadavek a vy se nemůžete moc realizovat. Kdežto v komořině to jde a můžu vám říct, že když třeba hrajeme s Honzou toho Mozarta, vždycky se těším, co tentokrát vyvede, a hrozně mě baví se přizpůsobovat. A moc mě těší, když člověk najednou cítí, že všichni dýchají spolu.

DD: No, to já právě u Lydie oceňuju, vidím to na ní a cítím, že se mnou dýchá. Ne každý instrumentalista to umí. Jsou varhaníci, kteří si jedou po svém a vůbec je nezajímá, že člověk sem tam potřebuje třeba větší pauzu na nádech. Je fajn, když jsou všichni naladěni na podobnou strunu a dokáží si vyhovět tempově i co se týče těch oddechů. Myslím si, že nám to jde docela hezky.

spojitost se Splav!em (!) – si však s chutí a invencí demonstrační partii zahrálo. (Mimochodem, po jejím skončení bylo skutečně možné se na hrací desce o příležitostech a možnostech jazyka něco přiučit. Například s takovým slovem „exe“ se člověk jen tak nepotká a ani ho na první pohled nenapadne, že je to tvar jednoho slova z výrazu „vypít na ex“. Nebo jen málokdo z nás asi někdy použil druhý pád množného čísla od „ego“.) To však ještě nebyl konec. Následovala skutečná partie, hraná na body a na čas, mezi P. Kučou na jedné straně a posluchači na straně druhé. Pouze z důvodu zpravodajské povinnosti uvedu, že složené družstvo Splav!u (pod vedením Veroniky Tupé) zkušeného a vavříny ověřeného profesionála a samotného předsedu českých „scrabblů“ ve strhujícím a nervydrásajícím zápase slavně a drtivě porazilo!

Kdyby vás teď náhodou zamrzelo, že jste včera chyběli, nemušíte se trápit. Možností zahrát si tuto inteligentní a komplexní hru s jazykem je na letošní ŠS dost. Stačí si pamatovat – každý den herna a v pátek turnaj.

Jiří Januška

Všichni dýchají spolu

Včera si mnozí z nás byli poslechnout krásný koncert duchovní hudby, který se odehrál v soboteckém kostele svatě Máří Magdalény. V tradiční barokní kulise byla provedena díla kmenových autorů této epochy, ale i skladby mladší a mladé. Kdo napínal uši, mohl rozpoznat v předavku A. L. Webera. Poté jsme požádali hudebníky, aby odložili nástroje a vyjádřili se, proti svému zvyku, slovem.

Na začátek bych se zeptala, jestli jste se v této sestavě sešli jen v rámci nějakého projektu, nebo jestli spolupracujete dlouhodobě. Nemáte žádné jméno. . .

Daniela Demuthová (zpěv): Už jsme přemýšleli, že bychom měli trio nějak nazvat, jen nás ještě nenapadl žádný úderný název.

Jan Machat (flétna): Známe se už hodně dlouho, ale spolupráce začala až tento rok.

Co se týče obsazení, je možná trochu netradiční. . .

JM: Je to trochu netradiční, ale ty tři nástroje se dokonale doplňují.

Lydie Härtelová (harfa): Není to úplně netypické. Existují tria harfa – flétna – zpěv, ale většinou se sopránem. S mezzosopránem je to lepší, flétna je vysoký nástroj, takže se nám hlas a nástroj lépe doplňují.

Některé skladby byly určeny přímo pro flétnu a harfu, ale většinou jste je asi museli uzpůsobit, abyste mohli hrát spolu. . .

DD: Hrají se s varhanami, ale většina partů se dá zahrát i na harfu.

LH: V barokní praxi byl předepsaný prostě nějaký akordický nástroj a záleželo na tom, co bylo zrovna k dispozici. Bývaly to varhany, cembalo, ale i harfa. Už Händel harfu používal originálně.

Jen pro představu: jaký je rozsah harfy v porovnání s klavírem?

LH: Harfa má o oktávu menší rozsah, o tři tóny dole a o čtyři nahore.

Co se týče repertoáru, prosadí si každý, co mu sedí?

My, redaktoři Splav!u, jsme na tom jinak. Pokud někoho chválíme (např. pana vedoucího školní jídelny za dobrou stravu apod.), lze nám podsouvat velmi přízemní a utilitární úmysly. Byl bych však nerad, kdyby si mě někdo představil jako zjištěného studenta bohemistiky a uvažoval podobně o následujícím textu. Že budu chválit včerejší přednášku, znamená jenom to, že se mi zdála dobrá.

Profesor Večerka, starý pán sršící energií, nám předvedl řečnickou exhibici. Nejprve rozvažoval o smyslu a cílech jazykovědy, o specifických její základní a aplikované složky, o smyslu a významu gramatických kategorií a o tom, že počítá k větě přirozeného jazyka nepřihlíží správnou gramatickou strukturu z více teoreticky možných. Celý sál obdivoval a oceňoval precizně vystavěný a spatra přednášený projev a Večerkovo zaujetí pro obor, které bylo patrné i z rozmáchlých gest. Podle mého názoru se přednášející dobře přizpůsobil úrovni posluchačů, přesto vám nepochybně ulehčilo vnímání, pokud jste si včera při snídani stihli přečíst aspoň kousek našeho rozhovoru.

V přednášce i v následujícím semináři vyjadřoval profesor Večerka několikrát pochybnosti nad přesvědčením některých vědců, že jejich poznatky jsou definitivně platné, že jim bádání dává klíč k pravdě. Přiznával, že se sám pohybuje v pravděpodobnějších či méně pravděpodobných hypotézách. Viděli jsme vzácnou vědeckou skromnost a zdrženlivost. Moudrý bývá ten, kdo si uvědomuje své hranice. Pochybování umožňuje nejen upozorňovat na vágnost některých jakoby zcela jasných lingvistických pojmů, jak jsme viděli v rozhovoru, ale také shodit z očí školské klapky a nevidět jazyk jako soustavu škatulek s nápisy jako genitiv, plurál, vedlejší věta účinková, těsný přívlastek. Jazyk chápeme jako škálu možností a učme se i jiné z těchto možností co nejvhodněji vybírat. Milí návštěvníci festivalu, stačí vám tenhle vzkaz?

V další části přednášky se Večerka věnoval vlastnímu tématu, etymologii. Věci myslím příliš neprospělo, že některé věty četl. Posluchačstvo už bylo po předcházejícím výkladu unaveno – a teď se mu mělo dostat toho nejsložitějšího. Jako by chtěl Večerka ilustrovat výrok svého učitele Václava Machka a (téměř po hodině výkladu!) na malou chvíli ukázat, jak náročné, ba nemožné je sledovat předčítaný odborný text. Naštěstí u čtení dlouho nevydržel a osvětlil nám, které hláskové změny způsobily, že běžný Čech nevnímá mezi slovy žena, genocida, naturel a gynekologie žádnou jazykovou souvislost, ač jde o slova z ablautových variant jednoho kořene.

Troufám si říct, že Radoslav Večerka svou dlouhou, nabitou přednáškou nezklamal jediného posluchače a dalším, vesměs o dost mladším přednášejícím nastavil latku hodně vysoko.

Neodpustím si ještě drobnou poznámku mimo, jak už to ve špatných recenzích na dobré akce tak bývá. Bude se týkat obecně. Včerejší přednáška byla velmi slušně navštívená a na následném semináři nebyla v místnosti volná židle. Vezměme si poučení a choďme příště včas, ať nerušíme ostatní. A když přijdeme o půl hodiny později a nejsme starší šedesáti let, netvařme se, že máme neodiskutovatelné právo si sednout. Děkuji.

František Martínek

Čujba konby žijby

Jan Smolka, jedna z ikon letošního ročníku Šrámkovy Sobotky (viz včerejší pexeso, číslo 15), je renesanční osobnost. Tento inženýr, internetový guru, amatérský herec, milovník tramvajové dopravy a obdivovatel jemného slovního humoru Miroslava Horníčka má v oblíbě jedince s podobně rozsáhlou šíří zájmů, jakou je obdařen on.

Pro nedělní odpoledne si vyhradil čas, aby veřejnosti představil jednoho ze zapomenutých géníů konce devatenáctého století, Jakuba Hrona Metánovského.

Jakub Hron Metánovský toho v životě stihl hodně. Věnoval se matematice, medicíně, právu, vynalezl několik praktických pracovních pomůcek. Jan Smolka však svou přednášku zaměřil na Hronovu lingvistickou práci.

Protože byl původní profesí učitelem matematiky, snažil se Jakub Hron Metánovský pojmut lingvistiku, zejména morfologii, co nejvíce obecně a systematicky. Pro přípony podstatných jmen slovesných tak například navrhl univerzální příponu -ba. Vzniklé tvary pak působí poněkud nezvykle až směšně: z činnosti se stane konba, z žití žijba, z vnímání čujba.

Při návrzích nových slov se inspiroval slovtvornými postupy latiny a řečtiny. Z filozofie se tak v Hronově verzi stala libomudravna, z koncipienta souchňapák, ze studenta bažák.

Své spisy Jakub Hron Metánovský vydával, jak se na zneuználeho génia sluší, vlastním nákladem. Větší část jeho práce je shrnuta v knize *Nedorozumění s rozumem aneb konba žijby* (uspořádal Vladimír Borecký), ze které také vycházel Jan Smolka.

Jakkoli dnes budí Hronovy představy o češtině úsměv, je pravděpodobné, že jen žil v době, která mu nepřála. Jan Smolka připomněl názvy chemických prvků jako vodík, kyslík či dusík, jejichž vznik se v principu neliší od Hronových novátorských postupů, a přitom jsou v dnešní době brány jako přirozená součást českého jazyka. Kdyby se Jakub Hron Metánovský narodil o půl století dříve, mluvili bychom dnes třeba jeho češtinou a místo článku bychom jenom řekli: „Myslifru, dokazafru a spokojujru je závislé na myselbách a žijbách přítomných.“

Ondřej Šmejkal

Poetické odpoledne

Členové umělecké skupiny Oldstars (složené z absolventů Dismanova rozhlasového dětského souboru) včera odpoledne předvedli věrnou inscenaci dramatu Christine Brucknerové *Gudrun Ensslinová nebude mít pomník*. Dílo je součástí dramatické série *Neproslovené promluvy rozhořčených žen*, a tito „čtyři svatí ze Stemmhaimu“ rozhořčení opravdu byli. I přes velmi pevnou historickou situovanost příběhu je zřejmé, že životní strasti a hluboká zoufalství postav se netýkají pouze hrstky studentů s teroristickými choutkami, ale všech skutečně přemýšlivých lidí a že celá podrobná historie, vylíčená na distribuovaném letáku, je ideálním základem pro aktualizované zpracování jednoho z nadčasových literárních *locorum communium*.

Představení samozřejmě nebylo zcela dokonalé – autor tohoto článku by uvítal poněkud větší dynamický rozsah projevu aktérů, abychom občas slyšeli i neotřelou intonaci a častěji něco jiného než jen výkřiky; jedna z hereček by rozhodně mohla zlepšit svou artikulaci a druhá si při rychlejším přednesu dát pozor na přílišnou strojovost odřikávání textu. Ale i přes tyto nedostatky bylo poetické odpoledne velmi přesvědčivé.

Radek Schich

Eg, supé, exe

Vedle recitace, divadla, filmu, koncertů a přednášek je letos další nedílnou součástí Šrámkovy Sobotky také *scrabble*. Touto stolní hrou, jejíž motto by mohlo znít tak, jak zní i téma letošního ročníku ŠS, totiž *Kolik příležitostí má jazyk*, se účastníci festivalu mohou bavit celý týden nejen ve Splav!u, ale především v herně scrabble (od pondělí do čtvrtka mezi první a třetí hodinou v malém sále sokolovny), v pátek pak je pro všechny zájemce připraven turnaj.

Jedinečná příležitost se všem – ať již těm, kteří si touto hrou zpřijemňují chvíle celkem pravidelně, nebo těm, kteří se scrabble nemají vůbec žádné zkušenosti – naskytla včera odpoledne: na programu byla „osvětová úvodní přednáška“ předsedy České asociace scrabble Petra Kuči. Ten (s mírným zpožděním z důvodu organizačního zaváhání s klíči – museli jsme všichni deset minut čekat před budovou sokolovny) přišedším dvaceti zájemcům začal vyprávět stručně o principech, historii i současné expanzi scabble, největší část své přednášky pak věnoval – v jeho podání výbornému – vysvětlení pravidel a postupu hry. Během výkladu se však nespokojil pouze s tím, co si všichni mohou přečíst v papírovém návodu ke hře, ale podělil se s posluchači rovněž o své bohaté zkušenosti ve formě „vychytaných“ taktických připomínek.

Zmínil jsem se již o tom, že do malého sálu sokolovny našlo cestu přibližně dvacet zájemců. Po třiceti minutách, právě když chtěl Petr Kuča sehrát demonstrační partii, se ale jedna polovina posluchačů (nutno podotknout, polovina značně starší než ta druhá) zvedla ze sedadel a s omluvou, že „koncert už za chvíli začne“, opustila sál. Zbýlých deset posluchačů – kteří všichni měli nějakou